

Memoria de Juanito Santos

Salvador Rodríguez

Juan Santos Ríos morreu na estrada, aínda que non de accidente de tráfico (non en balde cóntase que máis dunha vez rexeitou subirse a un coche a pesar de ser convidado aducindo un *“Non me subo, que levo présa”*). O seu cadáver apareceu na cuneta, entre a parroquia moañesa de Tirán e Cangas, o 4 de marzo de 1962 (un luns de antroido). No artigo “Morreu no camiño”, maxistral obituario, José María Castroviejo deixou escrito que *“A véspera tiñalle dado acobillo e conforto na miña casa. Ao día seguinte saíu dicindo que se encamiñaba cara a súa morada de Bueu. O seu feble corpo, castigado por intemperies e xaxúns, non puido acompañalo e cando fun avisado era xa todo unha pura agonía baixo o cierzo de marzo e o canto dos galos madrugueiros que lle cantaban a unha afastada primavera”*.

Diagnosticóuselle pneumonía e foi enterrado no cemiterio pontevedrés de San Mauro. Alí xace. O nome de Juanito Santos aínda permanece moi vivo na memoria do Morrazo. Aínda quedan quen se acorda dalgunha anécdota de Juanito... ou que polo menos a coñecen aínda que fose de segunda man. Claro que se o personaxe lles interesa, fágase cos libros correspondentes da triloxía “Los gozos y las sombras” de Gonzalo Torrente Ballester (adaptada no seu día para a pequena pantalla) e alí atoparase cun personaxe ao que o autor chama “Paquito, El relojero” que está inspirado no noso home e que procede das vivencias do escritor ferrolán, quen residiu durante varios anos da súa primeira mocidade en Bueu. Na serie de televisión (se é que a lembra) o personaxe de Paquito está interpretado polo actor

Manuel Galiana. Torrente non foi o único literato que fixou a súa atención en Santos. Tamén o fixo Álvaro Cunqueiro. E, por enriba de todos, o moañés José María Castroviejo, quen alardeaba, e con razón, de pasar por ser o mellor amigo deste poeta do viño, singular e inesquecible, ao que se lle atribúe a autoría de sentenzas de tan profundo calado como *“O viño ilustra, os libros entorpecen”*.

Juanito Santos

Da viúva de José María Castroviejo, María Francisca Bolívar, o veciño de Bueu Salvador César Fiel Caíño conseguiu, no seu día, pescudar algúns dos escasos datos que se coñecen de certo sobre a vida de Juan Santos antes de chegar ás terras do Morrazo. Son escasos pero acenden unha pequena luz nunha habitación que permanecía ás escuras.

Segundo María Francisca, Juan Santos nacería en Vigo e, á morte do seu pai, a súa nai e os seus irmáns

emigraron a Cuba, onde se calcula que permaneceron ata principios da década dos 30 do século pasado. De regreso a Galicia, instaláronse xa definitivamente en Bueu, e a súa primeira casa situouse moi preto de onde hoxe se ergue o edificio que substitúe á antiga Fábrica de Conservas Massó. Posteriormente, trala morte da súa nai, Juan Santos viviría noutras casas, unha delas no barrio da Carrasqueira, propiedade duns parentes seus. Cóntase que sempre que saía desa casa dáballe un bico á parede.

En abril de 1946, Álvaro Cunqueiro escribía no número 27 da revista “Finisterre” un artigo titulado “O Casal de Acuña” no que topamos pegadas de Juanito. Del extraemos este zumarento parágrafo: *“Creo asentir máis dunha vez á grave afirmación de Juan Santos Ríos de que o viño de temperán (tinta fémia) dá forza viril (...) Juan Santos, que é un antigo grego, aínda que militase na CNT e de cando en vez baixe da Carrasqueira a Bueu a ofender a decencia, sostén que todos os habitantes do Morrazo, desde os señores curas de Meira e Darbo ata don Rosendo, o axudante de Mariña de Cangas, e as súas fillas, debían beber semanalmente termo e non medio de viño temperán”*.

A de Juan Santos e o viño era unha relación, máis que apaixonada, devocional e, decididamente, espiritual. Non só era bebedor insaciable, senón tamén filosófico. Pero seguramente non sería a bohemia nin a sede viñateira de Juan Santos o único que chamaba a atención de egrexias plumas como as de Cunqueiro, Castroviejo ou Torrente. En Santos, eles ollaban un filósofo, un sabio, en fin, un home cultísimo, aínda que ningún acertase a saber de onde proviña todo aquel pouso de sabedoría.

José María Castroviejo escribiu en certa ocasión un emotivo perfil no que encomiaba as cualidades memorísticas do falecido: *“Juanito Santos sabe que o 10 de marzo de 1774 faleceu devorado polas vexigas Luis XIV, rei de Francia, mentres que Luis XVI foi triturado pola guillotina o 21 de xaneiro de 1793. Se interrogades a Juanito Santos polos acontecementos máis heteroxéneos, responderavos que*

Víctor Hugo publicou “Os miserables” en 1862, ou que en 1888 foi elixido don Eugenio Montero Ríos presidente do Tribunal Supremo, ou que o 8 de marzo de 1921 asasinaron a Dato, ou que o 12 de outubro de 1912 declaróuselle a hemofilia ao Zarevitch de todas as Rusias, ou que o 15 de maio de 1891 foi proclamada por León XIII a Encíclica Rerum Novarum, ou que o 5 de xuño de 1916 sucumbiron misteriosamente, a bordo do “Hansphire”, lord Kitchener e o seu Estado Maior, salvándose só por milagre doce mariñeiros e o seu can”.

Para José María Castroviejo, Juanito Santos era algo máis, moito máis que un personaxe digno de

ser inmortalizado literariamente. Foron grandes amigos, amigos de verdade, de maneira que Santos converteuse durante moitos anos no convidado máis habitual da casa dos Castroviejo en Tirán. Era o seu “familiar demo”.

Outra das ilustres amizades coas que contou Juan Santos foi a de Bene, fotógrafo de Faro de Vigo. Bene tamén escribía, e é autor dun artigo titulado “Juan Santos, o herbolario”. O extracto que incluímos na presente axudará tamén ao lector a facerse unha idea da personalidade do “druída do Morrazo”: *“Todos cantos coñecemos e apreciamos a Juan Santos sabemos que non é un esmoleiro, senón un carballo xeneroso, azoutado polos ventos e as maruxías do Morrazo druídico, que, polos misterios do fado, converteuse en ser humano (...)”*.

E pola súa banda, José María Estévez, no seu libro póstumo “Recoñecer Bueu” tamén reserva un espazo para Juanito: *Lémbra-selle con afecto, pois era un home que se na casa lle daba moitos traballos á súa nai, en troques, en liberdade pola rúa, sempre se portaba ben, a non ser que algún malintencionado tratase de molestalo (...) Víaselle algunha vez na plazoleta do Concello tomando a súa comida, por enfado na casa (...) Non lle interesaba moito a comida, pero se se lle convidaba a tomar unha “copita” de augardente, non a rexeitaba, e facía comparacións con outras “cañas” tomadas antes en Cella ou en Beluso”*.

Paquito el relojero en
“Los Gozos y las Sombras”